

LA LITERATURA CATALANA 1968-1988. SÍNTESI DE SITUACIÓ

Qualsevol data o periodització que fixem sempre serà un punt de referència sobre el qual podem establir interpretacions o anàlisis de contingut. La que hem establert per a aquest breu text és, com sol passar, aproximada però útil. Encara més; la proposem i la defensem perquè ens sembla prou vàlida per a fixar-hi els grans canvis que s'han produït en la situació de la literatura catalana contemporània. El temps imposa la seva llei i inevitablement caldrà parlar d'un abans i un després o d'un ahir i un avui. Allò que sí que és evident és la radical diferència que hi ha entre la literatura catalana d'abans del 68 i l'actual. Prou fets i transformacions s'han esdevingut per a advertir que, lluny de la postguerra, avui anem cap a la recta de l'any 2000 o fi d'un nou segle.

Així, si entenem la literatura, la història literària, sota uns paràmetres cíclics i temporals de valors de confirmació, valors de continuïtat i valors de renovació que es donen en qualsevol etapa, observarem com, en el període de 1968 a 1988, pel que fa a la literatura catalana, n'hi ha hagut de totes tres menes, per bé que la intensitat no sigui la mateixa. Certament hi ha hagut la confirmació dels grans noms de la literatura catalana que en aquests anys —vençut el desordre caòtic d'una llarga i conflictiva postguerra— han vist com era publicada la seva Obra Completa per fer conèixer, de forma coherent, el corpus total de la seva producció a un públic que n'era desconegedor o que no havia pogut seguir l'evolució normal de la seva obra per les dificultats i restriccions d'edició

de la postguerra. És el cas, entre d'altres, de Salvador Espriu, Gabriel Ferrater, Joan Brossa, Agustí Bartra, Josep Palau i Fabre, Vicent Andrés Estellés, J. V. Foix, Joan Vinyoli, Pere Quart, Miquel Martí i Pol, Mercè Rodoreda, Manuel de Pedrolo, Joan Perucho o Pere Calders.

LA GENERACIÓ DELS ANYS SETANTA

Però, al costat d'un fet editorial com ara aquest, importantíssim pel que té d'estabilització i fixació de tota una generació d'autors que pertanyen a la preguerra o —en producció— a la immediata postguerra i que defineixen el millor i el més prestigiat d'una etapa històrica concreta que transcorre sota el signe bèl·lic, l'exili i la postguerra, cal assenyalar, com una de les dades que més bé resumeixen el sentit històric d'aquests anys, un gran moviment de renovació que es produeix en el si de la literatura catalana com una conseqüència de l'aparició d'una nova generació literària. És la primera generació nascuda després de l'any 1939 sota l'empremta ideològica del franquisme i tot allò que comporta. Al seu torn, pel mateix fet d'assumir i fer bandera reivindicativa del nacionalisme polític i cultural català, és la primera que, en assegurar una continuïtat històrica, venç els projectes desnacionalitzadors que el règim franquista aplicà contra la cultura catalana i les altres cultures nacionals de l'Estat: la gallega i la basca. Quan parlem d'aquesta renovació ens referim a la generació literària dels anys setanta —novel·listes, dramaturgs, poetes, crítics— que, nascuts al llarg dels anys quaranta i cinquanta, renoven el panorama literari català. Noms, entre d'altres: Joan Rendé, Jaume Cabré, Josep Albenell, Montserrat Roig, Carme Riera, Quim Monzó, Robert Saladrigas, Josep Piera, Ferran Cremades, Josep Lluís Seguí, Josep Lozano, Marc Granell, Joan Navarro, Jaume Pont, Xavier Bru de Sala, Ramon Pinyol, J. M. Sala-Valldaura, Vicenç Altaió, Francesc Parcerises, Narcís Comadira, Jaume Melendres, Josep M. Benet i Jornet, Jordi Teixidor, Maria Antònia Oliver, Biel Mesquida, Oriol Pi de Cabanyes, Jaume Fuster, Terenci Moix, Gabriel Janer Mani-

la, Miquel de Palol, Joaquim Soler, Anton Carrera, Maria-Mercè Marçal, Lluís Urpinell, Jaume Medina, Pere Gimferrer, Antoni Marí, Salvador Oliva, Gaspar J. Urban, Margarida Aritzeta, Isabel-Clara Simó, Isidre Grau, Josep M. Fulquet, Valerià Pujol, Joana Escobedo, Jordi Coca, Àlex Susanna, Pau Faner, Llorenç Capellà, Guillem-Jordi Graells i tants i tants d'altres.

La incorporació, doncs, de nous escriptors al llarg dels anys setanta és molt notable i això explica que al final de la dècada el panorama literari sigui molt diferent del de la dècada anterior. Literàriament, es tradueix, amb una lògica del tot natural, en una pèrdua d'interès pels temes propis de la generació anterior i en la presència d'altres temes vinculats i relacionats amb la nova generació.

Però, a més a més, una part nombrosa d'aquest grup d'escriptors té, en aquells moments, consciència social de generació. Per això, malgrat les diferències estètiques, hom assumeix objectius socials i polítics comuns. Un d'aquests objectius, i no el menys important, és la seva consciència nacional. De manera que hom pot parlar per primer cop, gràcies a una forta amistat, d'una generació que, en un mateix pla d'igualtat, estarà formada per autors de les Illes, del País Valencià i de Catalunya. O sigui, per un grup d'autors joves que abraça tota l'àrea lingüística catalana. Vet aquí una dada nova i, per això, de gran importància en el conjunt de la història de la literatura catalana.

Així, a la fi de la dècada dels setanta i pel que fa als valors de renovació, ens trobem amb uns eixos d'interpretació que podríem sintetitzar en: 1. Els poetes i narradors que formen la generació dels anys setanta publiquen les seves primeres obres, algunes amb enorme repercussió; 2. La incorporació d'autors valencians tanca el triangle Catalunya, Illes i País Valencià. Les activitats de l'Associació d'Escriptors trenquen l'aïllament i permet la relació entre els uns i els altres; 3. La posició no és homogènia. En poesia es vencen els esquemes del realisme social dominant en els seixanta. En novella domina una narrativa de recerca i reflex autobiogràfic; 4. La mort de Franco no repercuteix gaire en el procés poètic, però, en canvi, introdueix i amplia el camp de referència narratiu.

La conseqüència directa del que hem dit al darrer punt és el que permet de ressenyar el trànsit dels anys seixanta als vuitanta com de canvi entre dues fronteres i etapes històriques diferents. Temàticament significa el declivi dels paràmetres de referència que normalment considerem com a definidors de la novel·la de postguerra: la guerra i l'exili, l'anàlisi-descripció de la societat catalana —rural i urbana— dels anys quaranta-seixanta, la novel·la existencial i la novel·la realista amb intencionalitat social. Parallelament i partint del procés natural que fa que l'episodi biogràfic de la guerra ja no pertanyi a l'experiència personal dels nous autors, la incorporació d'altres preocupacions i interessos temàtics serà la constant que dominarà en l'obra narrativa dels escriptors que es donen a conèixer i publiquen per primer cop al llarg del període que analitzem. Podríem esmentar, per exemple, la major presència política en l'argumentació narrativa; una major llibertat en el tractament dels costums morals paral·lela als grans canvis que es produeixen a tota l'àrea occidental; una presència i pràctica de la novel·la històrica que pretén de donar una visió nacional i nacionalista del passat català i el seu desenvolupament històric de manera clarament oposada a les versions oficials anteriors; una crítica encara més destructiva de l'educació franquista rebuda en els anys immediats a la postguerra; una nova visió de la relació de parella, i, per damunt de tot, com a més important per a definir millor l'arquetip generacional, l'esperança il·lusionada davant de les perspectives que viu la nova societat democràtica i el posterior desengany en vista de la lenta capacitat de transformació social que la democràcia havia demostrat fins ben entrats els anys vuitanta.

«CRISI» DELS VUITANTA

Sota aquest signe de crisi i d'indecisió, la generació dels setanta ha afrontat la nova dècada dels vuitanta, avui a punt d'entrar a la seva recta final. És el nou signe dels temps i una mostra palpable i febaent dels estralls de la «postmodernitat» que, des d'un punt de vista ideològic i segons el sociòleg francès François Lyo-

tard, cal explicar com una pèrdua de fe en la raó transformadora dels «grans metarelats històrics». Una generació que es forma en la resistència ideològica antifranquista, amb un fort component nacional, esperançada en una clara transformació social i amb una consciència de grup, assisteix al llarg dels anys vuitanta a un desenvolupament del procés històric de la societat catalana i espanyola que s'allunya de la majoria dels plantejaments que havien estat motor de les seves aspiracions, ara a les mans de la pràctica quotidiana dels partits polítics. En aquesta situació els vuitanta han representant una nova recerca de sentit, una reflexió oberta, un interrogant sovint sense resposta. La identitat de l'home dels vuitanta no és la mateixa de la de l'home dels setanta. N'hi ha que ho entenen o ho han volgut entendre, però també n'hi ha que no ho perceben o no ho volen percebre. El progrés d'una nova moral individualista ha estat un cop molt fort per a una generació que fou radicalment solidària. Aquesta nova realitat social ha significat, al capdavant, una desorientació i un *impasse* per a grups d'autors que, d'altra banda i en el terreny literari, ja havia expressat —amb tota l'energia de la joventut— un món personal propi. Després d'aquest buit autobiogràfic, d'una moral diferent de la rebuda en la seva formació i d'una pèrdua de fe en la utopia transformadora, la generació dels setanta ha entrat, a grans trets, en una etapa de resituació històrica, social i literària. La gran pràctica desenvolupada aquests darrers anys al voltant dels gèneres literaris negre o eròtic, podríem entendre-la com una forma de guanyar temps tot esperant definicions més importants. La producció, doncs, d'aquests autors ha davallat, de manera important, si la comparem amb la de la dècada anterior. D'altra banda, i refermant el que acabem de dir, cal esmentar un afebliment de la consciència de grup que havia orientat els seus anys d'aprenentatge, i una clara recerca de l'afirmació personal per part d'aquells que gaudeixen d'un favor social més gran.

LA SITUACIÓ ACTUAL

I si, com dèiem en començar el text, els processos de confirmació, continuïtat i renovació són constants, mentre s'esdevenien en un estrat social, en el dels grans autors de postguerra es produïa un buit físic que en els primers anys de la dècada dels vuitanta ha deixat la literatura catalana sense els seus més prestigiats caps visibles. Així, en aquests darrers anys hem de ressenyar la mort d'autors de la vàlua de Llorenç Villalonga, Josep Pla, Mercè Rodoreda, Salvador Espriu, J. V. Foix, Joan Vinyoli, Agustí Bartra, Pere Quart i, ben recentment, Marià Manent. En aquest punt, autors com Pere Calders o Joan Perucho són els que actualment concentren el més gran reconeixement i prestigi literari.

Les dues dades referides —la desaparició de la majoria dels grans autors de la postguerra i el procés de reflexió obert entre els escriptors de la generació dels setanta per reorientar la seva obra futura dins del que ha de ser o hauria de ser una nova etapa de maduresa i creixement— descriuen una part important de la situació de la literatura catalana vers la meitat dels vuitanta i en aquests darrers anys. Per completar-ne el panorama, no manca sinó assenyalar que una nova renovació es prepara. Si fa poc només era incipient, avui, ja ben a prop del final de la dècada, podem afirmar que els primers autors nascuts en la frontera del 1960 o en els primers anys de la dècada dels seixanta comencen a tenir, progressivament, una més gran presència social, encara poc influent i amb uns resultats literaris que cal considerar assaigs de les obres que es poden anar gestant, però que auguren ja la presència d'una nova i futura renovació literària que apunta cap a la pròxima i imminent dècada dels noranta.

Si ens atenim solament als narradors nascuts al final dels anys cinquanta i que es donen a conèixer en aquesta dècada, trobem autors com ara Jordi Viader (1954), Carles Decors (1954), Carles Casajuana (1955), Josep Franco (1955), Francesc Pané (1955), Berta Jardí (1956), Joan M. Monjo (1956), Manuel Joan i Arinyó (1956), Vicenç Villatoro (1957), Maria Mercè Roca (1958), Toni Cucarella (1958), Lluís Anton Baulenas (1958), Pilar Rahola

(1959), J. M. Fonolleras (1959). I si ens situem, de fet, al canvi de dècada i primers anys seixanta, la relació s'amplia amb d'altres noms: Sergi Pàmies (1960), Tomàs Belaire (1960), Alfred Bosch (1961), Pere Saborit (1961), Carles Mengual (1961), Gabriel Galmés (1962), Rafael Vallbona (1962), Maria Jaén (1962), Josep Bras (1963), Màrius Serra (1963), Jaume Capó (1964), Toni Pascual (1965) i Maria de la Pau Janer (1966).

Seria o correspondria a la segona renovació històrica d'autors nascuts després del 39. Un procés encara massa obert per a la seva possible fixació.

En un resum de conclusió veuríem que si quan ens situàvem al començament del període assenyalat solament la generació de la república i dels anys cinquanta era literàriament activa dins el marc de la literatura catalana, quan confluïm amb el final i en plena dècada dels vuitanta observem: 1. Que la majoria dels autors més importants de l'època de la república són morts; 2. Que la generació dels anys cinquanta ha entrat en la redacció d'una literatura de caire memorialístic: Maria Aurèlia Capmany, Avel·lí Artís-Gener, Manuel de Pedrolo, Joan Perucho, Josep Maria Castellet; 3. Que en aquests anys s'ha renovat el panorama literari amb la presència dels escriptors que arribaran a la seva maduresa intel·lectual l'any 2000 i que formen l'anomenada generació dels setanta; 4. Que aquest mateix grup d'escriptors, vers la meitat dels vuitanta, ha entrat en una «crisi» de funcionalitat i de reorientació literària, i 5. Que comença a fer-se perceptible la progressiva presència de nous autors nascuts, els més joves, després del 1960. Buscar i definir una «modernitat» que els legítimi davant la societat literària i els diferencii i els allunyi de les propostes i el llenguatge de la generació dels setanta, ocupa una part important dels seus plantejaments i esforços literaris.

La suma de tots aquests elements entrelaçats i convenientment analitzats i descrits ens dóna el tot que configura l'avui i el present actual de la literatura catalana contemporània. Però fóra bo i oportú afegir que justament l'anàlisi conjunta i global —de desaparició, resituació i tempteig— no ens situa pas davant d'una etapa literària massa afalagadora, rica ni brillant. Pensem, contrà-

riament, que ens trobem davant i dins d'un dels moments buits de creativitat i interès que la literatura, com a moviment cíclic i viu, suscita en el seu procés històric. Amb tot, perquè és viu, el considerem transitori, però no seríem prou sincers si ocultéssim el caràcter decebedor que ens mereix, en termes globals, la literatura que en aquests darrers temps estem llegint. Raonar-ho més extensament excedeix els límits atorgats en una síntesi de situació com aquesta. Però almenys pensem que és necessari i millor dir-ho que no pas ignorar-ho. La resposta i la solució, no la tenim pas nosaltres —en tot cas, només en allò a què l'exercici de la funció crítica ens obliga— sinó aquells qui, dia rera dia, s'enfronten amb el repte de la creació literària. I la resposta, com és prou notori, no està en el fet que ens diguin, portats per un excés d'optimisme, que vivim en el millor dels mons literaris possibles, sinó a aconseguir que la seva literatura justifiqui veritablement l'interès i l'atenció d'un lector rigorós i exigent.

ALEX BROCH